

Autor uočava i naznačuje razlike između studentskih zahtjeva u Zagrebu i Beogradu, tvrdeći kako su beogradski studenti pokazali više organizacije i borbenosti u ostvarenju svojih ciljeva nego zagrebački kolege.

Posebno je zanimljiv dio knjige koji se bavi odnosom studenata i predsjednika Tita te njegovom neočekivanom "spin" reakcijom kojom je uspio pridobiti studente i smiriti napetosti u zemlji. Brillantna je to analiza Titova odnosa prema studentima te njegove sposobnosti donošenja pravih odluka u pravo vrijeme. Knjigu karakterizira spisateljska vještina koja je odraz autorova iznimnog poznavanja literature, rada na arhivskim izvorima te analize tadašnjih dnevnih novina, tjednika, političkih i kulturnih časopisa, zbornika radova i ostalih publikacija. Nije to bio nimalo lak zadatak ako se zna da studentski pokret u vrijeme socijalizma nije bio predmet objektivnih znanstvenih istraživanja. Nedostaju kvalitetni radovi utemeljeni na kritičkoj analizi izvora koji bi objektivno sagledali i analizirali jugoslavensku 1968. godinu. Uza sav navedeni trud u analiziranju studentskog pokreta, autor dodatno obogaćuje knjigu svojim istraživanjem bilateralnih odnosa Jugoslavije sa zemljama članicama Varšavskog pakta, njezina sudjelovanja u pokretu nesvrstanih te odnosa sa Zapadom. Zbog svega navedenog knjiga Hrvoja Klasića reprezentativan je doprinos modernoj hrvatskoj historiografiji te vrijedan poticaj daljnjem znanstvenom istraživanju.

*Bruno Vignjević
Sveučilište u Rijeci*

Prikaz

Lisa Harrison i Theresa Callan
**Key Research Concepts in Politics
and International Relations**

Los Angeles, London, New Delhi, Singapore,
Washington, SAGE, 2013, 161 str.

Ova je knjiga, zapravo, mali pojmovnik u kojem je abecednim redom obrađeno 45 pojmova koji se upotrebljavaju u proučavanju politike i međunarodnih odnosa. Ona je jedan iz serije priručnika koje SAGE objavljuje ponajprije u nastavne svrhe na dodiplomskim i postdiplomskim studijima. Autorice su sveučilišne nastavnice koje su se pri odabiru obrađenih pojmova i načina izlaganja uvelike oslanjale na svoja nastavnička iskustva. Jasno eksplicirana namjera da se pozabave ponajprije onim pojmovima s usvajanjem kojih studenti imaju najviše poteškoća ujedno je djelomičan odgovor na pitanje o razlozima neuvrštavanja mnogih pojmova s kojima se studenti politologije i međunarodnih odnosa susreću možda i češće negoli s većinom pojmova koji su ovdje obrađeni. Pretpostavljam da je unaprijed zadan opseg knjige također bio ograničavajući čimbenik.

Jasno je da ova knjiga nije najprikladniji priručnik za početnike u proučavanju politike i međunarodnih odnosa. U njoj čitatelj neće naći većinu temeljnih pojmova bez poznavanja kojih se navedena područja ne mogu uspješno studirati. Pretpostavlja se da čitatelji koji posegnu za njom bez poteškoća i s potpunim razumijevanjem

barataju pojmovima kao što su: politika, vlast, autoritet, moć, država, republika, monarhija, diktatura, demokracija, politički sustav, podjela vlasti, političke stranke, nevladine organizacije, interes, ideologija, nacija, Vestfalski mir, suverenitet, međunarodni odnosi, transnacionalni odnosi, Hladni rat, globalizacija. Knjiga je namijenjena onima koji se – već upućeni u problematiku na temelju čitanja udžbenika te djela klasične i suvremene politološke literature – pripremaju za samostalno proučavanje pojava unutarnje i međunarodne politike. Ona je priručnik za metodologiju istraživanja. Pritom autorice naglašavaju postmodernističko-postpozitivistički preokret u poimanju statusa teorije, shvaćanja istine, načina stjecanja znanja, odnosa znanja i moći. Zbog toga se – uz pojmove koje je moguće naći u svakom metodološkom priručniku, kao što su teorija, dedukcija, indukcija, uzročne veze i korelacije, hipoteza, metode, metodologija, kvalitativne i kvantitativne metode, analiza sadržaja, analiza dokumenata, empirijska analiza, promatranje, fokusne skupine, dizajn istraživanja, uzorkovanje i varijable – osobita pozornost posvećuje pojmovima kao što su analiza diskursa, naracija, ontologija, epistemologija, etika i feminističke metodologije. U okviru obrade pojma epistemologije autorice su iznijele svoj pogled na redoslijed postupanja u istraživanju političkih pojava: “Proces počinje **ontologijom** (što mislimo da je izvan nas i što trebamo spoznati), drugi je korak **epistemologija** (što i kako spoznajemo), treći je korak **metodologija** (kako postići spoznaju), četvrti su korak **metode** (koja sredstva primjenjujemo da bismo postigli spoznaju) i završni su korak **izvori** (koje podatke prikupljamo)” (44-45).

Ključna razlika između modernih i postmodernih pristupa upravo je u tome što moderni pristupi prešutno pretpostavljaju da predmet proučavanja postoji izvan subjekta i da subjekt, odnosno istraživač, treba izabrati prikladnu metodologiju kojom će utvrditi objektivnu, univerzalno važeću istinu o svijetu, dok postmoderni pristupi utvrđuju da je na svakoj od navedenih pet razina potrebno donijeti odluku koja ovisi o konstituciji samoga subjekta, njegovim prethodnim znanjima, iskustvima, interesima i opredjeljenjima. Ontološko opredjeljenje utječe ne samo na odabir epistemologije i metodologije nego i na moguće ishode istraživanja. Autorice utvrđuju da se u istraživanjima pojava u politici i međunarodnim odnosima obično upotrebljava jedan od ovih ontoloških pristupa: “empirizam – koji tvrdi da možemo promatrati svijet i vrednovati ta promatranja u odnosu na postojeće činjenice; realizam – zamisao da postoje nepoznate činjenice koje čekaju da budu otkrivene; pozitivizam – usmjeren na istraživačevo promatranje i na način dedukcije činjenica; postmodernizam – koji tvrdi da su činjenice fluidne i varljive, tako da se trebamo usmjeriti na vlastite tvrdnje o opažanjima” (99).

Razumljivo je da se u takvo viđenje pretpostavki svakog istraživanja, a osobito istraživanja političkih pojava o kojima istraživači mogu imati neosvijestena preduvjerjenja, savršeno uklapa Kuhnova teorija znanstvenih revolucija, odnosno načina odbacivanja jedne paradigme i usvajanja druge. Pojam paradigme autorice određuju kao “okvir u vezi s kojim postoji opće suglasje” (101). Ali, nastavljaju autorice, budući da ništa ne traje vječno, tako se s vremenom i taj okvir oko kojega postoji suglasje može dovesti u pitanje.

No dok Kuhn opisuje kako u prirodnim znanostima jednu paradigmu nasljeđuje druga, u društvenim znanostima može se govoriti o istodobnom postojanju više paradigmi. Stoga se kao metoda utvrđivanja valjanosti nalaza istraživanja predlaže triangulacija, multidisciplinarna provjera. To znači da se isti nalazi podvrgavaju provjeri točnosti istraživanih podataka tako da se oni prikupljaju iz različitih izvora, tako da različiti istraživači provjere izvedene zaključke, da se isti skup podataka objasni sa stajališta različitih teorija, da se isti skup podataka podvrgne analizi primjenom različitih metodologija i, kad je to moguće, da se provjera valjanosti nalaza provede u različitim okolišima, odnosno uvjetima različitim od onih u kojima je izvorno istraživanje provedeno. No triangulacija ne može uvijek dovesti do rezultata s kojima će se svi složiti jer različiti istraživači polaze od različitih epistemoloških pristupa, a različiti pristupi, upozoravaju autorice, mogu dovesti do različitih rezultata (151). Moglo bi se reći da primjena triangulacije pridonosi utvrđivanju pouzdanosti i valjanosti podataka upotrijebljenih u istraživanju.

U razmatranju pojma teorije autorice i ne pokušavaju prezentirati tradicionalni prirodnoznanstveni pristup koji teoriju tretira kao skup pojmova, tvrdnji o činjenicama i predviđanja budućih događaja lišen utjecaja osobnih značajki istraživača, pojedinačnih i društvenih interesa, vlasti, religije i ideologije. Umjesto toga priklanjaju se shvaćanju suvremenog neogramšijevca Michaela Coxa koji kaže da je teorija uvijek za nekoga, uvijek s nekom svrhom (145). Etika je pojam kojemu je u ovom pojmovniku posvećeno više prostora nego ijednom drugom pojmu. Etičnost bi trebala biti svojstvena svakom istraživanju. To znači da

istraživači doista moraju raditi ono što tvrde da rade, da će prikupljene podatke upotrijebiti samo za svrhe istraživanja s kojima će upoznati one čije ponašanje ili opredjeljenja i vrijednosne stavove istražuju te da će rezultati do kojih dođu biti posljedica nepristrane primjene odabrane metodologije i verifikacije hipoteza, a ne plod utjecaja financijera i udovoljavanja njihovim interesima. Raspravlja se i o univerzalističkim zahtjevima etike dužnosti (deontologije) i etike posljedica (konzekvencijalizma) te se postavlja pitanje je li opravdano na znanstvenike rigoroznije primjenjivati te etičke zahtjeve negoli na druge ljude. Ističe se načelo da ciljevi ne mogu biti opravdanje za primjenu baš svakog sredstva, odnosno da istraživači ne smiju povrijediti one koje istražuju. Problematizirana je i opravdanost primjene jednako strogih etičkih kriterija za biomedicinska istraživanja, tijekom kojih sudionici eksperimenta mogu biti životno ugroženi, i za istraživanja međunarodnih odnosa. Uglavnom, u odjeljku o etici prevladavaju dvojbe o načinu primjene općenito prihvaćenih načela. Ali u jednom su autorice kategorične: istraživanje mora biti djelo onih koji ga potpisuju. U tom kontekstu osobito naglašavaju poruku za koju bi bilo dobro da dopre do brojnih studenata (ali i do već afirmiranih znanstvenih radnika) koji kao svoje podastiru eseje koje su prepisali ili ih je umjesto njih napisao netko drugi.

Uvažavajući (vjerojatna) ograničenja pod kojima su pisale knjigu i obrazloženja izbora obrađenih pojmova, ipak držim da su osim realističke paradigme međunarodnih odnosa autorice trebale obraditi još neke paradigme koje u okviru pojedinih odrednica spominju kao općepoznate pojmove. Logično bi bilo da su se u obradi

natuknice o realizmu referirale i na glavnu suparničku paradigmu, na liberalizam. Ali posebne jedinice posvećene liberalizmu nema. U natuknici o postpozitivizmu nalazimo, između ostalog, i sljedeće tvrdnje: “Neoliberalizam, jedno novije pluralističko sagledavanje međunarodnih odnosa, može se kritizirati jer je bilo zatvoreno unutar vestfalske slike svijeta. Unatoč tome što su otvoreniji za alternative, kao što je slabljenje moći suvereniteta, neoliberali ostaju ograničeni na državu, i to stoga što su propustili pronaći odgovarajuću zamjenu za nju” (108). Činjenica da su u ovom kratkom odlomku spomenuti pojmovi neoliberalizam, vestfalska slika svijeta i suverenitet – dakle, sve pojmovi koji nisu zasebno obrađeni u pojmovniku, pa ih čitatelj ili treba poznavati od ranije ili ih potražiti u nekom drugom priručniku – potvrđuje moju postavku da ova knjiga nije namijenjena početnicima. Istodobno, ta činjenica navodi na zaključak da bi neke od tih pojmova bilo dobro obraditi u idućem izdanju.

Isto tako držim neobičnim što u ovom priručniku postmodernističke/postpozitivističke metodologije proučavanja politike i međunarodnih odnosa nema zasebne natuknice o konstruktivizmu kao onoj paradigmi u okviru koje je najsnažnije afirmirana važnost ontoloških i epistemoloških opredjeljenja u proučavanju međunarodnih odnosa. Ako bih se, poput autorica ove knjige, oslonio na svoje predavačko iskustvo, mogao bih reći da je tu natuknicu trebalo uvrstiti i stoga što upravo s usvajanjem tog dijela gradiva studenti imaju najviše poteškoća. Na kraju želim naglasiti da je ovaj pojmovnik objavljen kako bi izdavač upotpunio svoju seriju knjiga o ključnim pojmovima pojedinih znanstvenih disciplina. Isto tako ističem da su

se autorice oslonile na svoje predavačko iskustvo i da su pri koncipiranju pojmovnika ponajprije vodile računa o potrebama svojih studenata. Ukratko, studenti koji s interesom prate predavanja i proučavaju literaturu čine tržište na koje izdavač plasira ovakav priručnik i ujedno su suci o čijoj će ocjeni ovisiti odluka o budućim izdanjima ovog nedvojbeno korisnog priručnika. Mislim da bi bilo dobro kad bi u nas bilo više prilika za takvo suočavanje nastavnika sa sudom studenata i stručne javnosti.

Božo Kovačević

*Visoka škola međunarodnih odnosa
i diplomacije Dag Hammarskjöld, Zagreb*

Prikaz

Paul Hoebink (ur.)
**European Development
Cooperation: In Between
the Local and the Global**

Amsterdam University Press, Amsterdam,
2010, 336 str.

Urednik Paul Hoebink okupio je u zborniku *European Development Cooperation: In Between the Local and the Global* radove stručnjaka s područja službene (državne) razvojne pomoći, tj. međunarodne pomoći, i različitih područja međunarodnih odnosa. Zbornik je koristan izvor i važan doprinos prilično slabo istraženom temi međunarodne financijske razvojne pomoći. Hoebink je trenutačno ravnatelj Centra za pitanja međunarodnog razvoja (*Centre for Internati-*